

השכר והתעסוקה

1. קווי ההתפתחות העיקריים

מרבית האינדיקטורים של שוק העבודה מורים על האטה מסוימת במהלך 1979, מפעילות השיא בסוף 1978 ובראשית 1979, אך הרמה הממוצעת היתה גבוהה עדיין מזו של 1978. בשנתיים הקודמות, 1977 ו-1978, חלה בשוק העבודה התאוששות גוברת והולכת מן הרפיון, ששרר בו בשנים 1974 עד 1976.¹

במהלך שנת 1979 ניכר חוסר שיווי משקל בשוק העבודה: לחצי הביקוש, שאיפיינוהו בראשית 1979, נעלמו במרוצת השנה; רמת התעסוקה והשכר הריאלי, ששררו ברביע הראשון בציפיה לצמיחה מהירה, לא התאימו לרמת הפעילות, שהושגה בפועל. תהליך ההתאמה של שוק זה לפעילות הכלכלית בפועל משחק באינדיקטורים השונים בעתוי שונה. טימנים של רפיון מסוים בשוק העבודה נתגלו ברביע האחרון של 1979, ועוד יותר ברביע הראשון של 1980, לפי נתוני לשכות העבודה: חל גידול במספר דורשי העבודה, גידול במספר המובטלים וירידה בהזמנות לעובדים. בסקרי כוח האדם של 1979 לא ניתן להצביע על סימנים דומים, אלא רק על צמצום התעסוקה במהלך השנה מרמת השיא שלה וירידה כשעור ההשתתפות בכוח העבודה. עם זאת, יש רמזים לכך, שסימני הרפיון מתבטאים בסקר כוח האדם לרביע הראשון של 1980 גם במספר הבלתי מועסקים.

מספר המועסקים הממוצע בסקטור העסקי גדל ב-1979 כ-2.4 אחוזים, לאחר גידול שיא של 3.4 אחוזים ב-1978. שעות העבודה למועסק עלו ב-2.2 אחוזים, לעומת פחות מחצי אחוז ב-1978, כך שסך כל תשומת העבודה בסקטור העסקי גדלה אף ביותר מאשר בשנה הקודמת — 4.7 אחוזים, תוך המשך הגידול הניכר בתעסוקה מהשטחים. הגידול בתוצר העסקי השנה עלה רק כמעט על הגידול בתשומת העבודה, ופריון העבודה הנגזר היה כאחוז בלבד. ירידת הפריון בולטת במיוחד בענפי הבנייה והחקלאות.² הדבר מעורר תמיהה לגבי הסיבות לגידול בתשומת העבודה בסקטור העסקי ולעלייה הניכרת בהוצאות העבודה ליחידת תוצר. ההאטה בצמיחת הסקטור העסקי, שהחלה ב-1975, לוותה בירידה ניכרת בפריון העבודה המדור. למרות שבשנתיים האחרונות, 1978 ו-1979, התחדשה הצמיחה, לא עלה פריון העבודה בהתאם, וזאת עקב גידול ניכר בתשומת העבודה; גידול זה בלט במיוחד בקרב השכירים ב-1979. ב-1978, וברביע הראשון של 1979, חלה קליטה מוגברת של עובדים, נוכח ציפיות לצמיחה

¹ כמגזרים אחדים של הסקטור העסקי נמשך רפיון זה גם ב-1977.

² כבניה, ייתכן שהדבר קשור בהטיה כלפי מטה באומדן התפוקה, או אומדן יתר של תשומת העבודה. בניגוד למגמת הירידה של המועסקים הישראלים בענף זה בשנים האחרונות, הם שבו ועלו השנה. ירידת הפריון בחקלאות נובעת בעיקר מהבצורת, שפקדה את הענף בתש"ט.

התפתחות האוכלוסיה, התעסוקה והשכר, נתונים עיקריים, 1974 עד 1979
(אחוזים)

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת						
1979	1978	1977	1976	1975	1974	
2.5	2.2	2.3	2.3	2.3	3.0	האוכלוסייה הממוצעת
2.5	2.0	2.1	1.9	2.0	2.9	האוכלוסייה בגיל העבודה
1.6	4.2	3.2	1.9	1.5	0.6	כוח העבודה האזרחי
2.3	4.6	2.9	1.3	1.5	0.3	מועסקים ישראליים
4.4	4.9	0.7	0.9	1.9	1.6	סך כל שעות העבודה של ישראלים
9.1	8.4	—2.9	—2.3	—3.5	12.1	מועסקים מהשטחים
2.7	4.7	2.6	1.1	1.2	0.8	מועסקים מקומיים
4.7	5.1	0.6	0.7	1.3	1.7	סך כל שעות העבודה של מקומיים
92.9	54.0	48.4	32.9	36.5	36.3	שכר למשרת שכיר מקומי
78.3	50.6	34.6	31.3	39.3	39.7	מדד המחירים לצרכן

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

מהירה, על רקע תהליך השלום וההיערכות הביטחונית המחודשת, ציפיות שלא התממשו במלואן. לפיכך היו רמת התעסוקה הממוצעת והשכר הריאלי ב-1979 גבוהים, מבלי שהעובדים ימצאו את כושר הייצור שלהם. בהמשך השנה תוקן הדבר דרך הקטנת התעסוקה, ירידה בהזמנות לעובדים חדשים, ושחיקת השכר הריאלי (דרך האצה בעלויות המחירים).

בשירותים הציבוריים נמשך ב-1979 הגידול במספר השכירים ובתשומת העבודה שלהם. למרות שאחוז הגידול היה נמוך יחסית לאשחקד — שנה שבה התרחש גידול שיא — הריהו עדיין גבוה משיעור התרחבות האוכלוסייה והמועסקים בסקטור העסקי.

השכר הנומינלי למשרת שכיר עלה בקצב מהיר ביותר ב-1979, הן בסקטור העסקי (87.6 אחוזים) ויותר מכך — בסקטור הציבורי (102.5 אחוזים), שבו שולמו גם הפרשי שכר רטרואקטיביים בגין 1978. למרות האצת האינפלציה, עלה גם השכר הריאלי הממוצע למשרת שכיר, המשפיע על היצע העבודה, ועלו ההוצאות הריאליות של העבודה ליחידת תוצר, המשפיעות על כמות העבודה המבוקשת מצד הסקטור העסקי, ועל המחירים מצד העלויות. בשנה הקודמת עלה אמנם השכר הנומינלי בשיעור ניכר (54 אחוזים), אך השכר הריאלי והוצאות העבודה ליחידת תפוקה לא עלו, והדבר הקל על קליטה מוגברת של עובדים.

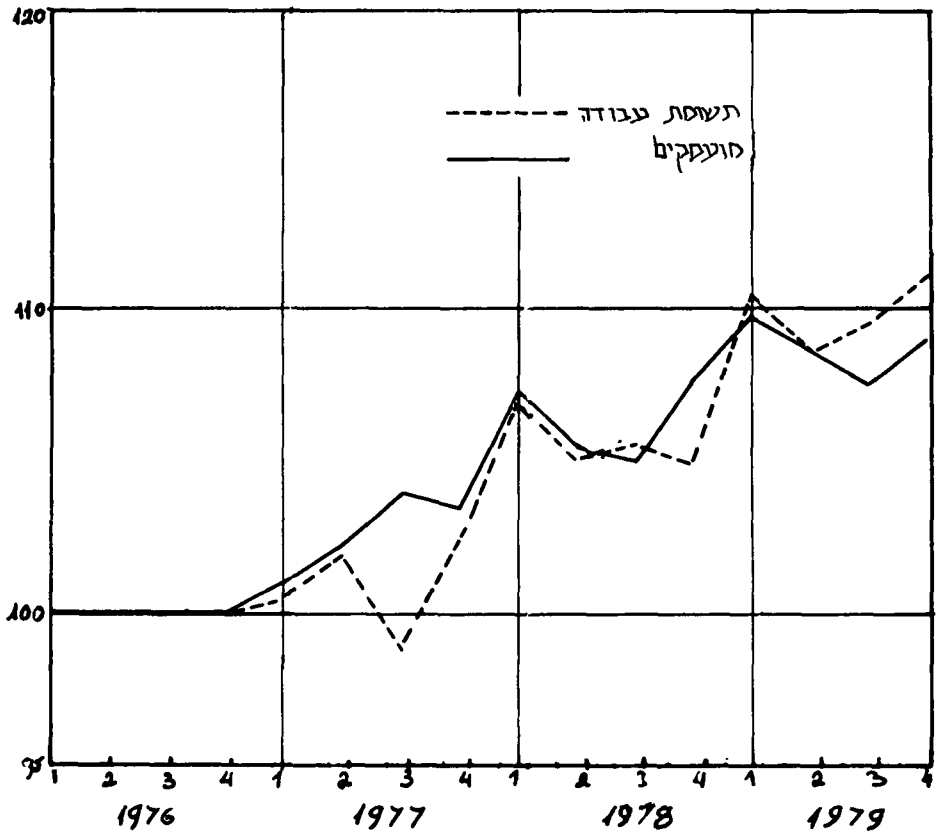
השינויים בהוצאות העבודה הריאליות ליחידת תוצר ובשכר הריאלי לשעת עבודה, בסקטור העסקי המקומי (אחוזים)

1979	1978	1977	1976	
				הוצאות עבודה ריאליות ליחידת תוצר ¹
				א. מנוכה במחירי גורמי יצור ללא
10.5	— 1.0	2.7	11.4	זקיפת רווחי הון בגין סכסוד אשראי ליצוא
				ב. מנוכה במחירי גורמי יצור לרכות
7.3	0.0	2.2	11.0	זקיפת רווחי הון בגין סכסוד אשראי ליצוא
3.9	0.0	6.9	8.2	שכר ריאלי לשעת עבודה ²

(1) הוצאת עבודה לפי נתוני החשבונאות הלאומית.

(2) השכר ממקורות הביטוח הלאומי מנוכה במחירי הצריכה הפרטית.

דיאגרמה י"א-1
מדד המועסקים ותשומת העבודה בסקטור העסקי, 1977 עד 1979
(נתונים רבעוניים מנוכי עונתיות, הבסיס: 1976=100)

עליית השכר הנומינלי חרגה במדה ניכרת מזו שנבעה מההסכמים הרשמיים, ובדיעבד היתה גבוהה ריאלית מן השיעור התואם את הגידול בתוצר ובפריון של הסקטור העסקי. הרעת תנאי הסחר של המשק, בשנה זו, לא הצדיקה גידול בשכר הריאלי. תביעות העובדים לתוספות שכר נומינליות ניכרות הושפעו מהאצת קצב עליית המחירים בסוף 1978, מהפיצוי החלקי והמאוחר, הניתן דרך מנגנון תוספת היוקר, ומשחיקת השכר הפנוי, עקב עדכון חלקי בלבד של מדרגות מס ההכנסה. תביעות העובדים בסקטור העסקי הושפעו גם מההתפתחויות בסקטור הציבורי, שבו ניתנו עליות שכר חריגות בראשית השנה, ומהערכה, כי צפויה גיאות מתמשכת בשוק העבודה. התנודות בשכר הריאלי בסקטור העסקי היו קטנות מבציבורי (דיאגרמה י"א-3), ומלמדות על מנגנון התאמה משוכלל יותר בסקטור העסקי בין השינויים בשכר לשינויים בקצב האינפלציה.

הנסיון של כל הצדדים לקיים הסכמי שכר נומינליים קבועים לתקופה של שנתיים, נכשל: בשל הפיצוי החלקי והמאוחר שבמנגנון תוספת יוקר, נראה לנו שלא ניתן היה, בתקופת אינפלציה מהירה, לשמור על הסכמים כאלה; יתר על כן, נסיון זה מכליע בתוכו, ומעיקרו, מכניזם של האצת האינפלציה: החלקיות האמורה, והדרישה לתוספת שכר ריאלית לפי הפריון, גורמים לתוספות שכר

לוח י"א-2

השינוי ברכיבי הגידול בשייכים לכו"ח העבודה והקליטה לפי סקטורים, 1973 עד 1979
(אלפים) *

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת						
1979	1978	1977	1976	1975	1974	1973
א. רכיבי הגידול בשייכים לכו"ח העבודה						
סך הכול						
41.4	6.9	16.8	21.5	37.6	51.2	20.0
מגידול האוכלוסייה¹						
38.1	32.9	22.7	21.5	23.8	23.6	31.6
הרכב הגילים²						
0.5	-0.3	-3.8	0.9	1.5	1.9	1.2
שיעורי ההשתתפות הסגוליים³						
2.8	-25.7	-2.1	-0.9	12.3	25.4	-12.8
גברים						
סך הכול						
23.0	-2.8	4.7	10.1	18.7	17.4	5.7
מגידול האוכלוסייה						
25.7	21.8	15.1	13.9	14.5	16.0	20.2
הרכב הגילים						
1.0	0.0	-0.3	0.8	2.5	1.6	1.3
שיעורי ההשתתפות הסגוליים						
-3.7	-24.6	-10.1	-4.5	1.7	-0.2	-15.6
נשים						
סך הכול						
18.4	9.7	12.1	11.4	18.9	33.5	14.3
מגידול האוכלוסייה						
12.4	11.1	7.6	7.6	9.3	7.6	11.6
הרכב הגילים						
-0.5	-0.3	-3.5	0.1	-1.0	0.3	-0.1
שיעורי ההשתתפות הסגוליים						
6.5	-1.1	8.0	3.7	10.6	25.5	2.8
ב. הגידול במועסקים מהשטחים בישראל⁴						
12.7	7.1	-5.9	1.5	-1.9	5.3	6.2
ג. הקליטה לפי סקטורים מקומיים						
סך הכול						
54.2	14.0	10.9	20.9	35.4	56.7	26.4
סקטור עסקי⁵						
41.6	-4.6	-5.9	5.5	19.5	30.1	24.4
שירותים ציבוריים — שכירים						
12.2	14.0	15.5	7.9	11.1	29.1	10.2
מובטלים ישראליים						
0.4	4.6	0.8	7.5	4.8	-2.5	-8.2
גברים						
סך הכול						
35.8	4.3	-1.2	8.6	16.8	23.2	12.1
סקטור עסקי						
32.6	2.0	-4.5	-1.5	12.3	16.9	14.7
שירותים ציבוריים — שכירים						
2.2	2.4	2.7	4.9	2.4	9.1	1.4
מובטלים ישראליים						
1.0	-0.1	0.6	5.2	2.2	-2.8	-4.0
נשים						
סך הכול						
18.4	9.7	12.1	11.5	18.6	33.5	14.3
סקטור עסקי						
9.0	-6.6	-1.4	7.0	7.2	13.2	9.7
שירותים ציבוריים — שכירות						
10.0	11.8	12.8	3.0	8.5	20.0	8.8
מובטלות ישראליות						
-0.6	4.5	0.7	1.7	2.8	0.3	-4.2

- (1) כהנחה של שיעורי ההשתתפות ממוצעים של השנה הקודמת.
(2) כהנחה של שיעורי ההשתתפות סגוליים של השנה הקודמת.
(3) ההפרש בשיעורי ההשתתפות הסגוליים, מוכפל באוכלוסיית השנה הנדונה.
(4) בשל השפעת המלחמה: ב-1973 — למעט רביעי אחרון, ב-1974 — למעט רביעי ראשון.
(5) לרבות עצמאיים בשירותים הציבוריים.
(*) המספרים מעוגלים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ועיבוד בנק ישראל.

כוח העבודה הישראלי, נתונים נבחרים, 1974 עד 1979

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת							ממוצע שנתי						
1979	1978	1977	1976	1975	1974	ממוצע שנתי 1974 לעומת 1970	1979	1978	1977	1976	1975	1974	
(אחוזים)							(אלפים)						
2.5	2.2	2.3	2.3	2.3	3.0	3.3	3,784	3,693	3,613	3,533	3,455	3,378	האוכלוסייה הממוצעת
2.5	2.0	2.1	1.9	2.0	2.9	3.4	2,596	2,532	2,482	2,432	2,386	2,339	1. האוכלוסייה בגיל העבודה
1.6	4.2	3.2	1.9	1.5	0.6	3.7	1,278	1,258	1,207	1,169	1,148	1,131	2. השייכים לכוח העבודה
							(49.2)	(49.7)	(48.6)	(48.1)	(48.1)	(48.3)	3. שיעור ההשתייכות (אחוזים)
2.3	4.6	2.9	1.3	1.5	0.3	4.1	1,241	1,213	1,159	1,127	1,113	1,097	4. סך המועסקים
							37	45	47	43	35	34	5. בלתי מועסקים
							(2.9)	(3.6)	(3.9)	(3.6)	(3.1)	(3.0)	6. שיעור האבטלה (אחוזים)
נ ב ר י ם													
2.5	2.0	1.9	1.9	2.0	2.8	3.3	1,282	1,251	1,227	1,204	1,182	1,159	1. האוכלוסייה בגיל העבודה
0.7	2.2	2.4	1.3	0.7	—0.4	2.8	819	813	796	777	767	762	2. השייכים לכוח העבודה
							(63.9)	(65.0)	(64.9)	(64.6)	(64.9)	(65.7)	3. שיעור ההשתייכות (אחוזים)
1.2	2.6	2.3	0.7	0.5	—0.4	3.2	800	790	770	753	748	744	4. סך המועסקים
							19	23	26	24	19	18	5. בלתי מועסקים
							(2.4)	(2.9)	(3.3)	(3.1)	(2.5)	(2.4)	6. שיעור האבטלה (אחוזים)
נ ש י ם													
2.6	2.0	2.3	2.0	2.0	3.1	3.6	1,314	1,281	1,256	1,228	1,201	1,180	1. האוכלוסייה בגיל העבודה
3.2	8.1	4.8	2.9	3.3	2.8	5.8	459	444	411	392	381	369	2. השייכות לכוח העבודה
							(34.9)	(34.7)	(32.7)	(31.9)	(31.6)	(31.3)	3. שיעור ההשתייכות (אחוזים)
4.4	8.5	4.3	2.7	3.1	1.4	6.5	441	423	390	374	364	353	4. סך המועסקות
							17	22	21	13	17	16	5. בלתי מועסקות
							(3.8)	(4.8)	(5.1)	(4.7)	(4.4)	(4.3)	6. שיעור האבטלה (אחוזים)
9.1	8.4	—2.9	—2.3	—8.2	10.0	6.2	74.4	68.2	62.9	64.8	66.3	72.2	מועסקים מהשטחים בישראל ¹

(1) בשל השפעת המלחמה ב-1974 — למעט רביע ראשון.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקרי כוח אדם, ועיבודי בנק ישראל.

נומינליות גבוהות בתחילת תקופת ההסכם; אלה מצדן יוצרות עלייה גדולה בשכר הריאלי, ודחיפה נוספת לעליות במחירים. הן מצד ההוצאות והן מצד הביקוש, וחוזר חלילה, כאשר ההאצה באינפלציה מתממשת. הענות המעסיקים לתביעות השכר נבעה מציפיות, ששררו בראשית השנה אודות הצמיחה המהירה הצפויה. כך עלו, ברביע הראשון של 1979, השכר הריאלי והתעסוקה, ומסגרות השכר הפורמלי נפרצו כמעט ללא מאבק מקצועי. בדיעבד, היתה רמת הפעילות המשקית נמוכה מהצפויה, הפיריון עלה רק במעט ועליית השכר הריאלי ברביע הראשון תרמה להחשת האינפלציה לאחר מכן. עד סוף השנה שחקה האצת האינפלציה את עליית השכר הריאלי, למרות שהשכר הנומינלי המשיך לעלות במהירות. ההחשה בקצב עליית המחירים לצרכן הביאה לכך, שהשכר הריאלי למשרת שכיר עלה במשך השנה בכ-3.7 אחוזים בכל המשק, וקרוב לאחוז בסקטור העסקי (ראה דיאגרמה י"א-2 ולוח י"א-9, נתונים רבעוניים).

במקביל להאטה ברמת הפעילות הכלכלית המקומית, חל במהלך השנה הנסקרת גידול בפעילות הכלכלית הקשורה ביצוא³. האטת הפעילות המקומית לקראת סוף השנה, התבטאה יותר בשינויים כיבוא במלאי ובמסחר, ופחות בתהליכי הייצור עצמם, בין השאר משום שההרחבה הניכרת של היצוא היוותה תחליף לצמצום בתעסוקה. עם זאת, נעדרו לחצי ביקוש בשוק העבודה, ובמגזרים אחדים של הסקטור העסקי, שהם בעלי גמישות הכנסה גבוהה ורגישים יותר לאווירת הריסון (בשירותים השונים, מסחר קמעונאי והלבשה, רהיטים ועוד) נרשמה ירידה מוחלטת בתשומת העבודה. על העדר לחצי ביקוש בשוק העבודה ניתן ללמוד גם מכך, שההתפתחויות בכוח העבודה אופיינו במגמות הטוות הארוך שלהן: עלייה מתונה בהשתתפות נשים בכוח העבודה (יחד עם עליית ההשכלה), וירידה בשיעור ההשתתפות של גברים ושל גילאי הקצוות (צעירים וקשישים). לעומת 1978, שבה בלמו לחצי הביקוש את ירידת ההשתתפות בקרב גברים, והגבירו עלייתה אצל נשים. ירידת מספר העצמאים, מספר הנשים בנות משפחה המועסקות ללא תשלום והירידה בפיריון, תומכים אף הן באבחנה של העדר לחצי ביקוש בשוק העבודה ב-1979. הירידה הניכרת בשיעור ההשתתפות של גברים בגילאי העבודה העיקריים מושפעת כאמור, מהאטת הביקוש, ונוסף על כך גם מגידול בכוחות הביטחון ומירידה במספר המועסקים העצמאיים.

ריסון יחסי בקצב גידול מספרם של עובדי השירות הציבורי, לאחר גידול שיא ב-1978, מסביר הן את העלייה הנמוכה בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה של נשים — כשהעדר ביקוש פועל במישרין להקטנת ההיצע — והן את הגידול הגבוה, כ-11 אחוזים, במספר המועסקות בתעשייה. השיעור הממוצע של הכלתי מועסקים המשיך לרדת גם ב-1979, עד לרמה של 2.9 אחוזים מכוח העבודה האזרחי. ירידת האבטלה השנה לוותה בירידה ניכרת בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי, להבדיל מ-1978, שבה צומצמה האבטלה תוך עלייה משמעותית בשיעור ההשתתפות. במהלך השנה ירדה התעסוקה, גדל מספר דורשי העבודה כלשכות, וחל שינוי בנוהגי חיפוש עבודה של הכלתי מועסקים. כשחלקם של מחפשי העבודה באמצעות לשכות התעסוקה גדל.

2. האוכלוסייה

האוכלוסייה גדלה ב-1979 ב-2.5 אחוזים, קצב גידול גבוה במקצת מזה שהתרחש בארבע השנים האחרונות. תרומת העלייה ברוטו, וכן נטו⁴, לגידול האוכלוסייה השנה, עולה בהרבה על זו

³ בסקטור העסקי כולו חלה עלייה של כ-8 אחוזים בייצור ליצוא, וכ-3 אחוזים בלבד לשוק המקומי. בתעשייה גדל הייצור ליצוא בכ-11 אחוזים והייצור לשוק המקומי בכ-5 אחוזים. לעומת 7 ו-8 אחוזים, בהתאמה, ב-1978.

⁴ העלייה ארצה, בניכוי הירידה מן הארץ.

מקורות גידול האוכלוסייה הקבועה, 1974 עד 1979

1979*	1978	1977	1976	1975	1974	
						1. האוכלוסייה הקבועה, בתחילת התקופה (אלפים)
3,738	3,653	3,575	3,493	3,422	3,338	
66.6	67.6	70.5	74.7	71.2	69.2	2. סך הריבוי הטבעי (אלפים)
17.6	18.2	19.5	21.2	20.6	20.5	3. שיעור הריבוי הטבעי ¹
14.5	15.2	16.4	18.0	17.6	17.2	4. שיעור הריבוי הטבעי של היהודים ¹
34.6	34.8	36.3	38.4	37.0	39.5	5. שיעור הריבוי הטבעי של הלא־יהודים ¹
						(אלפים)
39.6	28.8	22.2	20.4	20.6	33.5	6. העלייה, ברוטו ²
9.7	12.0	14.6	13.0	20.2	19.3	7. הירידה, נטו ³
29.9	16.8	7.6	7.4	0.3	14.3	8. מאזן ההגירה [(7)-(6)]
96.5	84.4	77.8	82.1	71.6	83.4	9. סך כל הגידול [(8)+(2)]
						10. האוכלוסייה הקבועה בסוף התקופה [(9)+(1)]
3,834	3,738	3,653	3,575	3,493	3,422	
						(אחוזים)
						11. הגידול השנתי של האוכלוסייה הקבועה בסוף התקופה
2.6	2.3	2.2	2.3	2.1	2.5	
69.0	80.0	90.4	91.4	99.4	82.9	12. מזה: תרומת הריבוי הטבעי
31.0	20.0	9.6	9.0	0.6	17.1	13. מזה: תרומת מאזן ההגירה

- (1) לאלף נפש מהאוכלוסייה הממוצעת הקבועה המתאימה. הנתון המתייחס ל-1972 מחושב לאוכלוסיית מפקד התושבים.
 (2) עלייה ברוטו = עולים + תיירים משתקעים + אורחים עולים + הבאים במסגרת אחרון משפחות.
 (3) ירידה נטו = תושבים ששהו בחוץ לארץ 12 חודשים ויותר, ולא חזרו, פחות תושבים חוזרים (תושבי ישראל שחזרו לארץ לאחר הגדרות של 12 חודש ומעלה) ועוד עולים בכוח שיצאו לחו"ל ותושבים שלא חזרו מביקור בירדן.
 (* נתונים ארעיים.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

של אשתקד: מספר העולים ארצה גדל בכ-38 אחוזים, ונוסף על כך צומצמה במקצת הירידה⁵. גידול העלייה, וההוצאות הכרוכות בכך, גורם להאצת הפעילות הכלכלית, כשם שצמצומה השפיע על הקטנת פעילות זו. סך הריבוי הטבעי כמעט שלא השתנה השנה, למרות גידול האוכלוסייה, ואילו שיעורי הריבוי הטבעי המשיכו לרדת, זו השנה השלישית ברציפות, הן בקרב היהודים והן בקרב הלא־יהודים.

השינוי המשמעותי, שחל במבנה הגילים של האוכלוסייה בשנים האחרונות, נמשך ב-1979: גילאי 20 – 29, שהם התורמים העיקריים לתוספת כוח העבודה ולתוספת הביקוש לדירור ולמוצרים בני־קיימא, התרחבו בין השנים 1970 ל-1973 בכ-35 אלף איש, בממוצע שנתי. שנים אלה היו שנות

⁵ לפי השיטה המקובלת בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נמדדת הירידה כגידול נטו במספר הישראלים הנמצאים בחו"ל למעלה מ-12 חודש. אם חל גידול במספר היורדים מכין היוצאים במשך השנה הנסקרת, 1979, יתבטא הדבר רק ב-1980.

עלייה גדולה והאצה כלכלית: בשנים 1973 עד 1976 הסתכם גידולם ב-17 אלף, ואילו ב-1977 עד 1979 גדל מספרם של גילאים אלה בכשבעת אלפים איש לשנה בלבד. גילאי הקצוות באוכלוסייה המשיכו לגדול בקצב מהיר מגידול האוכלוסייה, ומשקלם בה עלה. זו השנה השנייה, שהעלייה גדלה לאחר רפיון חמור, שפקד אותה בשנים הקודמות: מספר העולים הסתכם השנה בכ-40 אלף איש, גידול של כ-38 אחוזים, והוא מתקרב לרמה, ששררה בסוף העשור הקודם ובראשית העשור הנוכחי. העלייה נטו תרמה תוספת של כ-0.8 אחוזים לאוכלוסיה הממוצעת, לעומת כמחצית האחוז ב-1978 ועוד פחות קודם לכן.

3. ההשתתפות בכוח העבודה

ב-1979 עלתה השתתפות נשים בכוח העבודה הארצי בשיעור נמוך, יחסית, לשנה הקודמת, ושיעור ההשתתפות של הגברים ירד בשיעור ניכר. זוהי מגמת הטווח הארוך, והיא שונה משמעותית מן השנתיים הקודמות, שבהן עלתה מאוד ההשתתפות בכוח העבודה אצל נשים, והתייצבה אצל הגברים, בשל לחצי ביקוש חזקים בשוק העבודה. ב-1979 נוספו למועסקים כששת אלפים עובדים מהשטחים, לאחר עלייה דומה ב-1978. בסוף 1978 וברביע הראשון של השנה הנסקרת הגיעה עליית המועסקים בסקטור העסקי לשיא, שממנו החלה לרדת ברביע השני של השנה, ושבה ועלתה בסופה. שיעור הגברים המועסקים מבין האוכלוסייה בגיל העבודה ירד במדה גוברת והולכת, ככל הגילאים, לרבות גילאי העבודה העיקריים (35-54 שנים), בעיקר בשל ההאטה בפעילות באמצע השנה, בשל הירידה במספר העצמאיים, ובשל הגידול בכוח האדם המגויס. בקרב הנשים נכלמה, כאמור, העלייה המהירה בשיעורי ההשתתפות, שאיפיינה את השנתיים הקודמות, תוך ירידה בהשתתפות הגילאים הצעירים (18-24), עלייה מתונה בגילאי העבודה העיקריים (25-44), והקפאה בגילאים הבוגרים (+45). שיעור המועסקות מבין האוכלוסייה בגיל העבודה ירד במקצת.

התפתחות שיעורי ההשתתפות השנה מעידה על החלשת לחצי הביקוש כמשק, האטה מסוימת במהלך השנה, וחזרה למגמה ארוכת הטווח. זו קשורה בהרחבת הלמידה, בגידול ההכנסה, בהרחבת הסדרי הפנסיה והסדרי הרווחה, המקטינים את שיעורי ההשתתפות; לעומת זאת, הרחבת רמת ההשכלה (בעיקר של נשים) מעלה את שיעור השתתפותן (היצע העבודה). יש להדגיש, כי הירידה היחסית בביקוש לתעסוקת נשים, בעיקר מצד הסקטור הציבורי, הקטינה במקביל את היצע כוח העבודה שלהן.

השנה בלטו בתעסוקת הנשים מספר תופעות: גידול ניכר במספרן של מועסקות בתעשייה, שכמותו לא ידע המשק זה זמן רב; עלייה נמוכה, יחסית לשנה הקודמת, בתעסוקת נשים בשירותים הציבוריים; ירידה בתעסוקת נשים בשירותים אישיים, והקפאה במספר המועסקות במסחר ושירותי אוכל, המעידים על ריסון כלכלי כלשהו בחלק מהסקטור העסקי במחצית השנייה של השנה. מספרם של הגברים המועסקים גדל בכ-10 אלפים איש, מרכיבם במגזר העסקי. הורחבה מאוד תעסוקתם של גברים בתעשייה, וצומצמה זו שבחלקאות ובשירותים אישיים. התרומה של גידול האוכלוסייה, שיעורי ההשתתפות הסגוליים, והרכב הגילים, לתוספת כוח האדם, מופיעים בלוח י"א-2.

שעות העבודה השבועיות למועסק ישראלי עלו השנה ב-2.7 אחוזים; העלייה בקרב הגברים היתה גבוהה יותר, כ-3.0 אחוזים, ובקרב הנשים — כ-0.6 אחוזים בלבד. עליית שעות העבודה למועסק בולטת השנה, על רקע היציבות אשתקד, וירידה מצטברת גבוהה קודם לכן.⁶ היציאה

⁶ הנתון ל-1978 נאמד לפי החלק מסקר כוח האדם, שנחקר ב-1978, בשאלון דומה לזה של השנים הקודמות. ההשוואה ל-1979 — לפי חלק מסקר כוח האדם, שנחקר ב-1978, בשאלון דומה לזה של 1979.

מהשפל ב־1978 לא לוותה, על אף לחצי הביקוש והעלייה בתעסוקה, בעלייה מהירה בשעות העבודה למועסק. בשונה מהתאוששות ממיתון שנות השישים. הדבר הוסבר באופיו השונה של תהליך ההאטה בשנות השבעים, שלווה כנראה בשינוי מבני של המשק. ההתאמה לשינוי המבני נעשתה דרך תוספת מועסקים (שעות העבודה למועסק, צומצמו) בענפים שהרחיבו את ייצורם, ובאמצעות אגירה מסוימת של כוח עבודה, שלא נוצל במלואו. השנה ניכרת עלייה מחודשת בשעות העבודה למועסק, בצד גידול קטן יותר/במועסקים, והיא נובעת מצירופן של שלוש תופעות: המשך השינוי המבני, המגיב בביקוש לעובדים; התבססות השינויים המבניים שאירעו בעבר, המביאה להרחבת שעות העבודה למועסק, והפסקת קליטתו של כוח אדם נוסף, המביאה לניצול טוב יותר של המאגר הקיים.

שעות העבודה למועסק של גברים, במחצית השנייה של השנה, עלו בקצב מהיר יותר, וזאת אף שלהערכתנו היו הביקושים המקומיים מרוסנים. סביר איפוא להניח, שאילו הביקושים המקומיים במשק היו דומים לאלו של השנה הקודמת, היתה העלייה בשעות העבודה למועסק, שלה ציפינו, גדולה יותר. חשוב לזכור, שירידה בהשתתפות של גילאי קצוות, עשויה גם היא להעלות את שעות העבודה הממוצעות למועסק. עלייה מעין זו היא טכנית, ומשמעותה הכלכלית פחותה. בין 1973 (9) ל־1978 ירדו שעות העבודה למועסק בכ־3.8 אחוזים; עלייתן השנה הוסיפה כ־3.0 אחוזים, למרות המגמה ארוכת הטווח של ירידה. יש להניח, שחלק מהגידול לפחות מקורו בירידת מספר העובדים החלקיים והנעדרים זמנית, הקשורה בירידת ההשתתפות של גילאי קצוות, בקיצור חופשות, ובצמצום העדרויות.

4. התעסוקה בענפי המשק

כ־50 אחוזים מהתוספת לכוח העבודה הישראלי נקלטו כשכירים בשירותים הציבוריים, מרביתם נשים. בשנה הקודמת קלטו השירותים הציבוריים כ־57 אחוזים מתוספת כוח העבודה, חרף הירידה היחסית השנה, הרי שיעור הגידול עדיין גבוה ביותר. מספר המועסקים המקומיים בסקטור העסקי גדל בכ־25 אלף איש, מהם כ־18 אלף ישראלים. ראוי לציון העובדה, שמספר הנשים המועסקות בסקטור העסקי גדל השנה בקצב מהיר — 3.9 אחוזים, ואילו מספר הגברים המועסקים בסקטור זה גדל בכ־1.3 אחוזים בלבד.

הגידול בתשומת העבודה בענף הבנייה והגידול הרב בשעות העבודה למועסק, מחייבים הסבר, לאור הירידה בפריון העבודה בענף זה ב־4־5 אחוזים, ולאור נסיון העבר, שכל אימת שהצטמצמה תפוקת הבנייה, נפלטו ממנו עובדים במספר נמוך מהגזר מכך. תמיהה נוספת טמונה בגידול בתשומת העבודה בבנייה, שכן הוא כולל הן קליטת מועסקים ישראלים, בניגוד למגמה הרב־שנתית, והן קליטה של מועסקים מהשטחים. התעסוקה של ענפים נלווים לבנייה (כרייה וחציבה, מינרלים אל־מתכתיים ומשאיות) גדלה אף היא, — וכל אלה אינם מתיישבים עם גידול מתון בפעילות הריאלית של הבנייה.

כחלק מענפי השירותים האישיים, במסחר הקמעוני ובתעשיית העץ ומוצריו, ענפים המגיבים מהר יותר לצעדי מדיניות ולאווירת ריסון, הצטמצמה התעסוקה השנה. ירידת התעסוקה בחקלאות, שלווה בירידה בפריון, נעוצה במשבר בחקלאות, ובעיקר ביצוא החקלאי ובענפי החי. התעסוקה בענף היהלומים ירדה, כתגובה באיחור מסוים, על משבר מתמשך בענף, שלא התבטא עד כה בתעסוקה; יש להניח כי כוח האדם המיומן לא פוטר, בתקווה שהמשבר ארעי. בתעשייה עלו התעסוקה ותשומת העבודה ב־1979 בשיעור ניכר, יחסית לגידול התפוקה, ולפיכך ירד הפריון השנה, לעומת פריון גבוה, יחסית, בשנה הקודמת. המגזר הפיננסי בסקטור העסקי הגדיל את כוח העבודה ואת תשומת העבודה שלו, בדומה לגידול התוצר הריאלי במשק, לעומת שנים קודמות.

לוה, "א-5

מועסקים ותשומת עבודה במקומים עיקריים במשק, 1975 עד 1979

העלייה או הירידה — לעומת השנה הקודמת									
1979	1978 ²	1977	1976	1975	1979	1978 ¹	1977	1976	1975
א. המועסקים (אלפים, ממוצע שנתי)									
2.3	4.5	2.9	1.3	1,241	1,213	1,160	1,127	1,113	1. מועסקים ישראלים
9.1	8.4	—2.9	—2.3	74	68	63	65	66	2. מועסקים מהשטחים
2.7	4.7	2.6	1.1	1,315	1,281	1,223	1,192	1,179	3. סך כל המועסקים המקומיים [(1) + (2)]
3.4	8.5	4.1	2.8	362	350	323	310	302	4. המועסקים בשירותים הציבוריים
2.4	3.4	2.0	0.5	953	931	900	882	877	5. המועסקים בסקטור העסקי [(4) — (3)]
3.7	0.9	—5.1	—5.6	164	158	157	165	175	6. מזה : בנייה, והגלווים לענף ³
2.1	3.9	3.7	2.0	789	773	744	717	702	7. הסקטור העסקי, למעט בנייה וגלווים [(6) — (5)]

ב. תשומת העבודה של המועסקים

(מיליוני שעות, ממוצע שבועי)

4.4	4.9	0.7	0.8	46.42	44.44	43.27	42.95	42.63	1. תשומת עבודה של ישראלים
9.4	8.8	—1.2	—0.4	3.06	2.79	2.57	2.59	2.60	2. תשומת עבודה של עובדי השטחים
4.7	5.1	0.6	0.7	49.47	47.24	45.84	45.54	45.23	3. סך כל תשומת העבודה המקומית [(1) + (2)]
4.7	9.1	0.6	2.3	12.09	11.55	10.84	10.78	10.54	4. תשומת עבודה בשירותים הציבוריים
4.7	3.9	0.6	0.2	37.38	35.68	34.99	34.76	34.69	5. תשומת עבודה בסקטור העסקי [(4) — (3)]
8.8	5.3	—7.6	—5.0	6.63	6.09	6.01	6.60	6.95	6. מזה : בנייה, והנלווים לענף
3.9	3.6	2.5	1.5	30.75	29.59	28.99	28.16	27.74	7. הסקטור העסקי למעט בנייה ונלווים [(6) — (5)]

(1) נתוני שעות העבודה למועסק ולשכיר הינם לפי חלק המדגם שנסקר במתכונת החדשה.

(2) ב־1978 נערך מדגם חדש של סקר כוח האדם ושונה השאלון. ההשוואה בין 1978 ל־1977 נעשתה לפי שעות העבודה למועסק ולשכיר, כפי שנתקבלו ממתצית סקר כוח האדם. שנסקרה ב־1978 לפי השאלון הישן. ההשוואה בין 1978 ל־1979 נעשתה לפי מתצית סקר כוח האדם. שנסקרה בשאלון החדש.

(3) עץ. מינרלים אל־מתכתיים ומשאיות.
המקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ועיבודי בנק ישראל — נתונים מעוגלים.

לוח י"א-6

המועסקים המקומיים ותשומת העבודה בסקטור העסקי לפי ענפים, 1975 עד 1979

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת					1979	1978	1977	1976	1975
(אחוזים)					1979	1978	1977	1976	1975
א. המועסקים (אלפים)									
סך כל הסקטור העסקי									
הסקטור העסקי, למעט בנייה וגלויים לענף ¹									
בנייה									
תעשייה									
חקלאות									
תחבורה									
מסחר ושירותים אישיים ועסקיים									
שירותים פיננסיים									
חשמל ומים									
לא ידוע									
ב. תשומת העבודה (מיליוני שעות, ממוצע שבועי³)									
סך כל הסקטור העסקי									
הסקטור העסקי, למעט בנייה והגלויים לענף ¹									
בנייה									
תעשייה									
חקלאות									
תחבורה									
מסחר ושירותים אישיים ועסקיים									
שירותים פיננסיים									

(1) עין, מינרלים אלי-מתכתיים ומשאיות.

(2) הנחנים אינם מסתכמים. בשל השמטת ענף החשמל והמים וה"לאידוע".

(3) שעות עבודה למועסק מחושבות לפי המדגם החדש.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל — נתונים מעוגלים.

שבהן היה קצב גידול העובדים בו גבוה בהרבה, זאת בשל העלייה במחיר הריאלי של העבודה. האטת הקליטה בשירותים הציבוריים, של נשים במיוחד, וריסון מסוים בענפי השירותים האחרים, הביאו לגידול משמעותי בתעסוקת נשים בסקטור העסקי, בעיקר בתעשייה. ניתן מכאן להסיק, שריסון התרחבותם של השירותים הציבוריים הוא תנאי הכרחי, אם כי אינו מספיק, להסבת כוח אדם לסקטור העסקי, לפחות כוח אדם בעל מיומנות והשכלה נמוכים, יחסית. תוספת המועסקים מהשטחים נקלטה בעיקרה בענף הבנייה, 3.6 אלפים מועסקים. כ-1.9 אלפים נקלטו בתעשייה, וכאלף – בשירותים הפרטיים.

5. האבטלה

התפתחות האבטלה במשך השנה מציגה תמונה שונה בסקרי כוח האדם מזו המוצגת בתוני לשכות העבודה. לפי סקרי כוח האדם, ירד שיעור הבלתי מועסקים ומספרם, זו השנה השנייה, ואילו נתוני לשכות העבודה מורים על גידול מהיר באבטלה ברכיב הרכיבי, ואף על ירידת ההזמנות לעובדים וגידול ניכר בדורשי העבודה. הסבר להבדלים אלה נעוץ בתהליך החזרה לשיווי משקל בשוק העבודה, שהאינדיקטורים השונים אינם מורים עליו באותה עת. סקרי כוח האדם מגיבים בפיקור על נקודות תפנית בתעסוקה, יחסית לנתוני הלשכות. ואכן, באינדיקטורים מוקדמים מתוך סקר כוח אדם לרביע הראשון של 1980 יש רמזים לעלייה מסוימת באבטלה. נוסף על כך, מורים הסקרים על ירידה בתעסוקה במהלך שנת 1979, והרמה הגבוהה נמצאה בסוף 1978 ובראשית 1979; חלק מתוספת דורשי העבודה באה מקרב אוכלוסיות ספציפיות, שאינן מרווחות בהכרח כ"בלתי מועסקות" בסקר, בשל צורת ההגדרה, כגון חקלאים, שחיפשו עבודה משלימה דרך הלשכות, נשים העובדות חלקית ומחפשות עבודה נוספת, סטודנטים וכו'; כמו כן, התרחב יחסית מספרם של הבלתי מועסקים (בסקר כוח אדם). המחפשים עבודה באמצעות לשכות העבודה, במקום בדרכים אחרות.

מספר הבלתי מועסקים החדשים (אלה שלא עבדו כ-12 החודשים הקודמים) נמצא בירידה, כנראה עקב הירידה בהשתתפות. מבין הגברים הבלתי מועסקים, למעלה ממחציתם עבדו כ-12 החודשים הקודמים דהיינו, הדבר משקף ניידות רבה יותר ופיטורים בקרבם. אצל הנשים, מרבית הבלתי מועסקות לא עבדו כ-12 החודשים הקודמים, כלומר, אלה נשים מצטרפות חדשות לכוח העבודה, המתקשות יותר למצוא תעסוקה.

6. השכר

1979 היא השנה השנייה במחזור הסכמי השכר הדו-שנתיים, והתפתחות השכר בה מושפעת לא כמעט משוקבצו והתרחש בקודמתה. עליית השכר היתה גבוהה ביותר, כ-93 אחוזים בממוצע שנתי, וכ-105 אחוזים במשך השנה (נתונים רבעוניים). עליית המחירים היתה גבוהה אף היא, והיא הוחשה כמדה ניכרת במחצית השנייה של השנה. כתוצאה מכך, מצטמצמת עליית השכר הריאלית, של כ-10 אחוזים בממוצע שנתי לכ-4 אחוזים בלבד במשך השנה (נתונים רבעוניים). העלייה בשכר הנומינלי התרחשה תוך תנודות רבעוניות ניכרות, חדות מאשר כ-1978, בין השאר בגלל תשלומי הפרשים רטרואקטיביים בשירות הציבורי. תנודות השכר הנומינליות והריאליות בסקטור העסקי היו קטנות מאלו שבשירות הציבורי, בשל מערכת ההתאמה, שפותחה בסקטור העסקי, עם התמשכות התהליך האינפלציוני.

לוח י"א - 7

נתונים שנתיים של שירות התעסוקה, 1976 עד 1979

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת						
1979	1978	1977	1979	1978	1977	¹ 1976
(אחוזים)			(אלפים)			
דורשי עבודה -						
9.6	—1.5	—4.3	20,290	18,518	18,795	19,649
סך הכול (מבוגרים)						
7.7	—5.2	—3.3	10,834	10,056	10,610	10,972
גברים						
11.7	3.4	—5.7	9,456	8,462	8,185	8,677
נשים						
ממוצע יומי של מבוטלים						
8.5	—8.3	2.8	1,477	1,361	1,484	1,444
סך הכול						
5.3	—15.7	5.9	829	787	934	882
גברים						
12.9	4.4	—2.1	648	574	550	562
נשים						
0.8	10.2	—6.3	25,657	25,466	23,102	24,651
הזמנות לעובדים						
—4.2	34.8	—8.9	7,725	8,065	5,984	6,569
הזמנות שלא סופקו						
31.0	—10.0	0.3	5,168	3,945	4,381	4,367
דורשי עבודה שלא הופנו ²						

(1) למצט אפריל ואוקטובר, כשל שביחות בשירות התעסוקה כחודשים אלה.

(2) החל מינואר 1978. אין הנתון של דורשי עבודה שלא הופנו כולל דורשי עבודה שהופנו לייעוץ תעסוקתי. הנתונים לשנים 1976, 1977 ותחילתו לשם השוואה.

לוח י"א-8

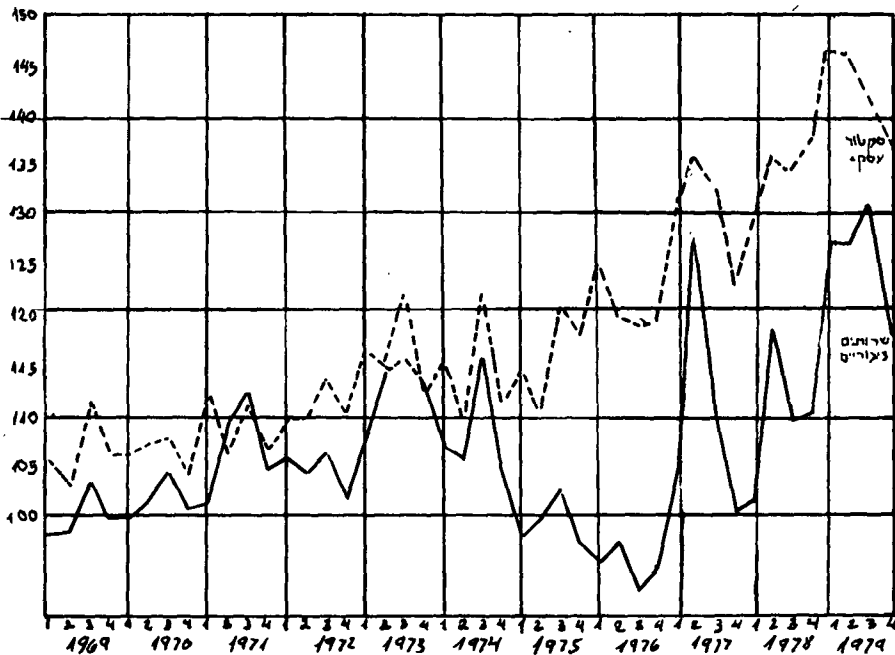
נתונים רבעוניים של שירות התעסוקה, 1978 עד 1980¹

1980 ב- לעומת (I) 1979	העלייה או הירידה (-) ב-1979 לעומת הרביע המקביל ב-1978					1979					1978				
ינואר- פברואר	IV	III	II	I	ינואר- פברואר 1980	IV	III	II	I	IV	III	II	I		
(אחוזים)					(אלפים)					(אלפים)					
דורשי עבודה															
54.0	33.0	5.0	-2.3	-2.8	27,373	24,507	21,823	17,058	17,773	18,425	20,777	16,579	18,289	סך הכול	
75.7	34.8	4.6	0.0	-6.9	17,047	12,904	11,233	9,499	9,702	9,569	10,737	9,498	10,418	גברים	
27.9	31.0	5.5	6.7	2.5	10,326	11,603	10,590	7,559	8,071	8,856	10,040	7,081	7,872	נשים	
ממוצע יומי של מבוססים															
308.2	52.3	6.2	-5.1	-14.4	5,066	2,044	1,467	1,157	1,241	1,342	1,435	1,219	1,449	סך הכול	
427.1	63.2	0.9	-11.2	-22.9	3,663	1,164	793	653	695	713	786	747	902	גברים	
157.4	39.9	4.0	4.7	-0.9	1,403	880	674	494	545	629	648	472	547	נשים	
-35.9	-8.0	-10.1	6.0	18.3	17,953	25,609	24,347	24,681	27,990	27,839	27,097	23,272	23,655	הזמנות לעובדים	
-71.1	-42.9	-26.6	18.4	59.7	2,924	5,680	6,203	8,887	10,131	9,956	8,454	7,506	6,343	הזמנות שלא סופקו	
246.1	88.6	24.9	13.8	-4.3	13,323	7,439	5,564	3,818	3,850	3,945	4,454	3,355	4,024	דורשי עבודה שלא הופנו	
	93.8	-1.3	-19.5	-30.7	5,913	1,430	772	552	671	738	782	685	968	מובטלים 7 ימים או יותר בחודש	
														מספר המקבלים דמי אבטלה	
	8.4	-9.1	-33.3	-18.4		1,194	1,028	803	1,101	1,101	1,131	1,203	1,350	שאינם בהכשרה מקצועית	

(1) בשל תדירות עונתיות, עדיף להשוות כל רביע למקביל לו בשנים קודמות.

דיאגרמה י"א-2

מדדי שכר ריאלי ממוצע למשרת שכיר, בשירותים הציבוריים ובסקטור העסקי,
1969 עד 1979
(הבסיס 100 — 1968)

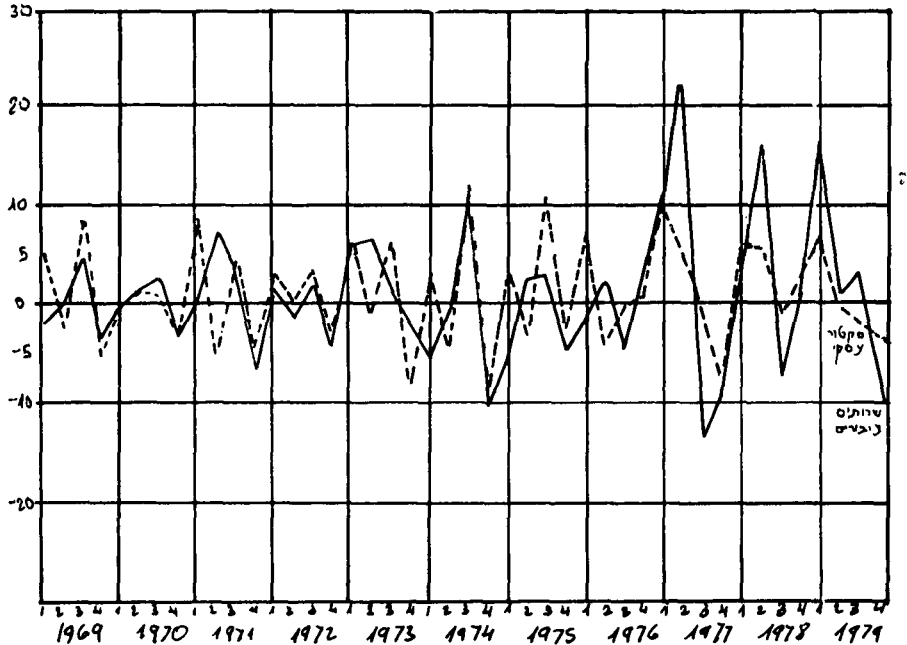

עקב עדכון חלקי בלבד של מדרגות מס ההכנסה, עלה השכר הריאלי הפנוי הממוצע בכשני שליש בלבד משיעור העלייה בשכר ברוטו, הן בממוצע שנתי והן במשך השנה. בשל העדכון החלקי, גדל שיעור המס, ולכן גדל גם ההפרש בין עלות העבודה למעסיק לבין הכנסת העובד נטו. ההפרש בין העלייה המואצת במדד המחירים לצרכן לבין עלייה איטית יותר במדד מחירי התוצר העסקי, הביא לשיעור גידול גבוה יותר בעלות העבודה הריאלית (מבחינת המעסיק) מאשר בהכנסות הריאליות של העובד. התרחבות תשלומים שאינם שכר, כפשוטו, כגון הוצאות רכב, קרן השתלמות וכו', גורמים אף הם לפער בין העלות למעביד לבין ערכו הנמוך יותר של אותו תשלום לעובד.

הסכמי המסגרת ותוספת היוקר מסבירים כשני שלישים מהעלייה בשכר הנומינלי בסקטור העסקי במשך השנה, ופחות מכך בתעשייה ובשירותים הציבוריים. קיומם של תשלומי שכר חריגים בסקטור העסקי ברביע הראשון והשלישי אינו מתיישב עם הרעת תנאי הסחר של המשק והעדר פריזון, מה גם שחריגות אלה הרשגו כמעט ללא מאבק מקצועי. השכר הריאלי עלה מאוד ברביע הראשון, שבו היתה גם קליטה מוגברת של כוח אדם, כנראה עקב ציפיות לצמיחה מהירה. עליית שכר זו הגדילה את הוצאות העבודה, שהאיצו את האינפלציה במחצית השנייה של השנה בשיעור רב ביותר, וכך לא עלה השכר ריאלי בהמשך השנה, על אף שהחריגות הנומינליות מההסכמים נמשכו (ראה לוח י"א-9).

דיאגרמה י"א-3

שער השינוי בשכר הריאלי בשוותים הציבוריים ובסקטור העסקי, 1969 עד 1979
(נתונים רבעוניים)

הרפורמה ומדיניות השכר בשנתיים 1978-1979

הרפורמה בשער החליפין, בנובמבר 1977, וההתייקריות שנגרמו בעטיה, הגדילו בשיעור ניכר את עלית המחירים החזויה. הסדר תוספת היוקר דאז פיצה את העובר בפיגור כ-70 אחוזים בלבד מההתייקריות, דהיינו, גם בלא תוספת של האצת האינפלציה, צפויה היתה התייקרות בלתי מפוצה גדולה ביותר, בתקופת הסכמי השכר הדו-שנתיים 1978-1979.

המו"מ על הסכמי השכר הדו-שנתיים 1978-1979, שהחל עוד במחצית הראשונה של 1978 (ראה דו"ח בנק ישראל לשנת 1978), נערך לאור הציפיות האמורות, דרישה לתוספת שכר ריאלי בגובה הפריזון, והכרת השפעתו של התהליך האינפלציוני המתמשך על השכר. דרישות השכר של העובדים במחצית הראשונה של 1978 היו מתונות, יחסית לכל אלה. עם זאת, מימושן החלקי של תביעות השכר בראשית תקופת ההסכם, הביא לעלייה ניכרת בשכר הריאלי ולדחיפה של המחירים מצד ההוצאות. על כך נוספו דרישות שכר, שמקורן באי הוודאות כאשר להתפתחות וליציבות השכר הריאלי, ותביעות לפיצוי על החלקיות בעדכון מדרגות מס ההכנסה.

במחצית הראשונה של 1978 — למרות שמרבית הסכמי השכר החדשים עדיין לא נחתמו — התרחשה עלייה ניכרת בשכר הריאלי, שמקורה במקדמת תוספת היוקר של ינואר 1978 (12 אחוזים), בתוספת היוקר של אפריל (7.4 אחוזים נוספים), ובפיצוי של 10 אחוזים על דחיית הסכמי השכר בסקטור העסקי, מינואר לאפריל (שהיווה למעשה ראשיתם של הסכמי השכר

לוח י"א-9

אינדיקטורים למדיניות השכר, 1976 עד 1979
(אחוזים רבעוניים, סך הכול המצטבר במשך השנה)

עליית השכר הריאלי		עליית המחירים שאינה מכוסה בתוספת היוקר (בסיס מזומן)	אומדן מכסימלי ² של תרומת תוספת היוקר	השינוי במדד המחירים לצרכן	חריגות השכר בפועל מהמדיניות הפורמלית		עליית השכר הנומינלי		אומדן מדיניות השכר הכוללת בסיס צבירות ^{2,3}		
שירותים ציבוריים	סקטור עסקי				שירותים ציבוריים	סקטור עסקי	שירותים ציבוריים	סקטור עסקי	שירותים ציבוריים	סקטור עסקי	
[(11)=(4):(7)]	(10)=(3):(7)]	[(9)=(7):(8)]	(8)	(7)	[(6)=(4):(2)]	(5)=(3):(1)]	(4)	(3)	(2)	(1)	
-2.1	6.3	4.7	—	4.7	2.0	4.5	2.5	11.3	0.5	6.5	I 1976
2.1	-4.4	0.0	19.1	10.1	-5.0	-4.9	12.4	5.3	⁶ 18.3	10.7	II
-4.9	-0.7	7.7	—	7.7	1.9	6.4	2.4	6.9	0.5	0.5	III
2.6	1.5	-2.5	12.2	9.4	-0.4	-1.5	12.3	11.1	12.8	12.8	IV
(-2.5)	(2.4)	(9.9)	(23.5)	(35.8)	(-1.6)	(4.3)	(32.5)	(39.2)	(34.7)	(33.5)	סך הכול
10.5	7.9	4.3	—	4.3	14.7	8.7	15.3	12.5	0.5	3.5	I 1977
22.2	4.5	-4.5	11.5	6.5	11.0	-2.3	30.1	11.3	⁵ 17.2	⁷ 13.9	II
-13.9	-2.3	8.0	—	8.0	-12.7	1.8	-7.0	5.5	⁸ 6.5	⁷ 3.6	III
-8.9	-7.8	7.4	8.8	16.8	-2.7	-1.5	6.4	7.7	9.3	9.3	IV
(5.8)	(1.6)	(15.5)	(21.3)	(40.1)	(8.2)	(6.6)	(48.4)	(42.3)	¹ (37.1)	¹ (33.5)	סך הכול

1,2	6.5	-2.0	^a 12.0	9.8	-1.3	-5.6	11.1	16.9	12.6	^a 23.9	I 1978
16.8	4.3	3.1	7.4	10.7	6.4	4.7	29.3	15.5	21.5	^b 10.3	II
-7.7	-1.7	7.1	—	7.1	-1.6	4.8	-1.1	5.3	0.5	0.5	III
0.8	2.1	1.4	12.9	14.5	-0.4	0.8	15.4	16.8	15.9	15.9	IV
(9.9)	(11.4)	(9.8)	(35.8)	(49.1)	(3.0)	(4.3)	(64.0)	(66.1)	(59.3)	(59.2)	סך הכול
15.8	7.4	7.1	5.8	13.3	23.4	14.5	31.2	21.7	6.3	6.3	I 1979
0.8	-0.3	5.1	12.8	18.5	-0.7	-1.8	19.5	18.2	20.4	20.4	II
3.0	-2.4	9.7	8.4	18.9	12.5	6.6	22.5	16.1	8.9	8.9	III
-9.9	-3.2	5.9	16.8	23.7	-5.0	2.0	11.5	19.7	17.4	17.4	IV
(8.3)	(1.2)	(30.7)	(51.1)	(97.3)	(31.0)	(22.2)	(114.1)	(99.9)	(63.6)	(63.6)	סך הכול

- (1) בחישוב זה הנחנו, שהפתיחה הכוללת של הסכמי השכר (גמול השכלה בשירותים הציבוריים ר-4.75 אחוזים בסקטור העסקי) בכללים במדיניות השכר.
 - (2) בחישוב זה הנחנו, שתוספת היוקר ומדיניות השכר חלים על כל רכיבי השכר, וללא חקרה (לרבות זקיפת תוספת יוקר על רכיבי שכר, שהם החזר הוצאות, כמו: רכב, טלפון וכו', מתוך דמיון, שאלה מתערכים לפחות בטובה תוספת היוקר והמדיניות הכללית). הנחה זו הפעלנו גם לגבי מקדמות תוספת היוקר, שבדרך כלל לא חלו על שעות נוספות, פרמיות בלתי מדורגות וכו'.
 - (3) נסים הציבוריות מנית, שכל הסכם שכר התבצע במעורו, ללא דחיה וללא תשלומים רטרואקטיביים.
 - (4) כולל 10 אחוזים פיצוי עבור דחיית ההסכמים מינואר לאפריל.
 - (5) כולל השלמת המקדמה של 10 אחוזים ל-12.5 אחוזים: הסכם המסגרת; ולא כולל שלב ענפי ומפעלי של ההסכמים.
 - (6) כולל, נוסף על הסכם המסגרת גם תוספת שעות נוספות לעובדים בכירים, עדכון תוספות וכו'.
 - (7) תוספת 4.75 אחוזים לסקטור העסקי מידי.
 - (8) לרבות גמול השכלה.
- המקור: עיבודי בנק ישראל.

העלייה או הירידה (—) בשכר הממוצע למשרת שכיר, 1974 עד 1979
(כולל עובדי השטחים בישראל — כל שנה לעומת קודמתה)
(אחוזים)

1979	1978	1977	1976	1975	1974	
92.9	54.0	48.4	32.9	36.5	36.3	כל המשק
102.5	50.4	56.7	25.6	28.0	34.0	שירותים ציבוריים ¹
87.6	55.3	44.0	36.9	41.2	37.4	סקטור עסקי
86.7	51.5	36.4	32.2	52.3	43.1	חקלאות, ייעור ודייג
93.1	55.4	41.6	39.4	43.8	37.2	תעשייה
73.3	65.1	70.3	19.3	51.0	23.0	חשמל ומים
90.0	52.5	33.9	40.0	40.2	37.2	בינוי
85.1	55.1	44.1	37.3	38.0	38.1	מסחר, שירותי אוכל והארוחה
82.1	58.2	49.3	30.5	35.8	35.1	תחבורה, אחסנה ותקשורת
84.4	50.1	49.6	35.4	37.4	35.6	פיננסיים ושירותים עסקיים ¹
88.3	56.8	42.1	41.7	37.9	38.3	שירותים אישיים אחרים
78.3	50.6	34.6	31.3	39.3	39.7	שיעור השינוי במדד המחירים לצרכן

(1) בענפים אלה נרשמו הפרשי שכר ניכרים בתחילת 1979
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

החדשים). כך חברו אפוא יחד: הדרישות הנומינליות הגבוהות, עליית השכר הריאלי בפועל בתחילת 1978, וחתימת הסכמי שכר נומינליים נרחבים במחציתה השנייה, — והביאו להחשה ניכרת בקצב האינפלציה כרביע האחרון של 1978. תהליך דומה חוזר ב־1979 ההחשה בעליית המחירים הגדילה שוב את תביעות השכר הנומינליות במגורים, שלא חתמו עדיין על הסכמי השכר — והביאה לפתיחה בלתי פורמלית של ההסכמים באותם מגורים, שהקדימו לחתום. המעסיקים גילו נכונות להיענות לתביעות אלה כתוצאה מציפיות לצמיחה מהירה.

ב־1978 נעשו אמנם נסיונות לריסון גידול השכר בשירות הציבורי, דרך הצעות לתוספות שכר נומינליות נמוכות, תוספת יוקר חלקית בלבד וחתימה על הסכמי שכר מרוסנים, יחסית, — אך כאמור, הובילו נסיונות אלה לחריגה ניכרת ולתוספות שכר בלתי פורמליות, בלתי אחידות, ובלתי מכוונות מראש. השכר הנומינלי ב־1979 עלה בין 30 ל־40 אחוזים מעבר למסגרות הפורמליות, כדי להימנע, כנראה, מירידה בלתי מתוכננת בשכר הריאלי ואי שקט מתגבר ביחסי העבודה. פריצת המסגרות נעשתה דרך הסכמים מפעליים. עדכון תוספות שונות, הסכמים ענפיים, תשלומים רטרואקטיביים, וחילת דרגות. ההחשה בקצב האינפלציה ב־1979 השפיעה גם על שינויים בהסדרי תוספת היוקר, שהותאמו לפי דרישת ההסתדרות, במדה חלקית להחשה זו, בדרך של תשלום מקדמות תוספת יוקר בינואר, יולי וספטמבר, נוסף על תוספת היוקר הרגילה באפריל ובאוקטובר. באוקטובר 1979 הועלה גם שיעור הפיצוי ל־80 אחוזים מההתייקרות. תשלום תוספת יוקר, שבה שיעור הפיצוי גבוה יותר, ומשתלם לעתים תכופות יותר, מחזק לכאורה את הקשר הישיר שכר־מחירים, אם כי הוא עשוי למלא את מקומם של תשלומי שכר חריגים. נראה, שאת החריגות הגדולות בשכר ב־1978, ובעיקר ב־1979, ניתן ליחס, כראש ובראשונה, להעדר פיצוי מסוג זה.

לוח י"א - א' 1

שיעור הגברים והנשים השייכים לכוח העבודה האזרחי מכלל האוכלוסייה,
בגיל 14+, לפי גילים, ומשקל קבוצות הגיל בסך כל האוכלוסייה, שנים נבחרות,
1970 עד 1979

(אחוזים)

סך הכול	17—14	24—18	34—25	44—35	54—45	64—55	+ 65
ג ב ר י ם							
1970 ¹	68.8	26.8	45.5	90.7	94.8	94.9	88.8
1976	64.6	17.6	39.0	85.9	93.2	92.4	84.6
1978	65.0	17.2	41.2	86.2	92.9	91.3	84.1
1979	63.9	15.5	40.1	85.3	91.3	90.3	82.7
1979 משקל קבוצות הגיל	100.0	10.8	18.8	22.7	13.4	12.2	10.3
נ ש י ם							
1970 ¹	29.4	17.5	44.7	32.9	31.5	34.3	22.9
1976	31.9	10.6	40.0	45.0	40.7	38.3	23.7
1978	34.7	11.4	42.1	50.1	45.8	40.4	24.9
1979	34.9	10.7	41.1	51.2	47.1	40.8	24.9
1979 משקל קבוצות הגיל	100.0	10.0	17.6	22.1	13.5	13.4	10.8

(1) ב-1973 שונה המדגם בסקר כוח האדם. הנתונים ל-1970 תוקנו לפי היחס. שנמצא בין המדגם החדש למדגם הישן ב-1973.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח י"א-2 א'

השכירים ותשומת העבודה במקטורים עיקריים במשק, 1975 עד 1979

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת								
1979	1978 ²	1977	1976	1979	1978 ¹	1977	1976	1975
א. השכירים (אלפים, ממוצע שנתי)								
3.1	5.3	3.5	0.6	960	932	885	855	850
8.5	8.7	—1.9	—2.5	73	67	62	63	65
3.4	5.5	3.1	0.4	1,033	999	947	918	914
3.0	9.5	3.7	2.8	345	335	306	295	287
3.6	3.6	2.9	—0.7	688	664	641	623	628
6.5	—0.4	—6.2	—6.7	128	120	121	129	138
3.0	4.6	5.3	0.9	560	544	521	494	490
ב. תשומת העבודה של שכירים (מיליוני שעות, ממוצע שבועי)								
5.6	5.6	0.5	—0.2	35.17	33.31	32.29	32.13	32.20
8.9	9.3	—0.4	—2.3	3.00	2.76	2.52	2.53	2.59
5.8	5.8	0.4	—0.3	38.17	36.07	34.81	34.66	34.79
3.7	10.2	0.2	2.3	11.52	11.11	10.30	10.29	10.06
6.8	4.0	0.5	—1.4	26.65	24.95	24.52	24.39	24.73
10.6	0.1	—8.3	5.3	5.16	4.67	4.74	5.17	5.46
5.9	5.0	2.8	—0.3	21.49	20.29	19.76	19.22	19.27

- (1) נתוני שעות העבודה לשכיר הינם לפי חלק המדגם שנסקר במתכונת החדשה.
 (2) ב־1978 נערך מדגם חדש של סקר כח האדם ושונה השאלון. ההשוואה בין 1978 ל־1977 נעשתה לפי שעות העבודה לשכיר. כפי שנתקבלו ממחצית סקר כוח האדם. שנסקרה ב־1978 לפי השאלון הישן. ההשוואה בין 1978 ל־1979 נעשתה לפי מחצית סקר כוח האדם. שנסקרה כשאלון החדש.
 (3) עץ. מינרלים אל־מתכתיים ומשאיות.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבוד בנק ישראל.